

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIO CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTIFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY XI.

BARCELONA 31 DE JULIOL DE 1888

NÚM. 117.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA'LS ASSOCIATS.—Pera'ls no socis, 1'50 pessetas al any.—Número sol, 25 cénts
Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigirse tota
las comunicacions, y en la llibreria de Verdguer.

TROBALLA ARQUEOLÓGICA

En lo número 91 del BOLLETÍ donárem compte á nostres lectors de la aparició d' una antiga columna d' entre las construccions emplantadas en lo lloch ahont havian existit los nomenats *Banys árabes*, en l' ángul dels carrers de la Boqueria y Banys Nous. Las obras que s' están portant á cap en lo meteix lloch á escassa diferencia, han posat de manifest altrás parts de la meteixa construcció á que perteneixia la dita columna, y que permeten formar idea de sas condicions, ja que no de son verdader objecte. Com sabem que personas competents s' ocupan ab detenció de son estudi, nos limitarem á donar compte de lo que hem vist per nosaltres meteixos, sense fer més que lleugera indicació d' ideas propias.

Al procedirse al enderrocament d' algunas parets, s' han trobat aquestas construhidas tapant los archs é intercolumnis d' una obra igual á la columna y arch á que abans nos hem referit, y que formava part de la meteixa construcció; duas son las columnas que han quedat en descubert ab sos respectius archs, formats aquestos per petits carreus, molt semblants per sa grandaria y treball als que 'ns ofereixen los edificis románichs dels sigles x y xi, colocats á manera de dovellas. La forma dels archs es decididament *peraltada* terminant en ferradura, no molt pronunciada, que 's nota al seguir lo natural desenrotllament de las líneas de son tall, esborradas per lo consumit dels materials, quedant restos del arrebossat que 'ls cubria y que vegerem complert en l' arch abans descobert.

Segons las esplicacions donadas per l' amable director dels tra-

valls, part d'aquelles parets descansaven en grans gerras d'argila cuyta; plenas de terra, palets y alguns trossos de cerámica. En lo centre de la estancia hi ha també part d'altras gerras fixadas á terra y que han sigut trencadas pel mitj, essent la opinió dominant la de que aquets receptacles servian pera contenir grans ú articles análechs, ja que segons sembla en aquell local ó en lo proper dels Banys en lo passat sigle hi havia establerta una quadra.

Aquest detall es de la major importancia perque per éll podem coneixer aproximadament la época en que foren aixecadas las parets que amagaren la obra antiga, com així es en efecte: las citadas gerras per sas condicions no semblan remontarse més enllá que al sigle anterior, y ho confirma 'l fet de que entre 'ls trossos de cerámica que contenian en son interior, si bé n'hi ha de reflexos metálichs, se 'n han trobat altres que ab un senzill exámen poden atribuirse ab bastanta certesa á la segona meytat del expressat sigle y encara á principis del actual; d'ahont deduhim llógicament que las obras que desnaturalisaren la vella construcció son de fetxa relativament moderna.

Coberts encara un bon nombre d'archs y columnas, no 's presenta visible la planta del edifici en qüestió, n' obstant que per las explicacions que sentirem, vinguérem á entendre que afecta la forma d'un quadrat perfecte, ab pilars en los quatre ánguls que serveixen de sosteniment als archs propers, estant constituhit cada un dels costats per tres archs, de la forma abans expressada, sostinguts per duas columnas intermedias, d'ahont resulta una disposició que recorda sense gran esforços la mateixa dels claustres erigits en las iglesias ó monastirs del período en que estava en vigor l'art románich. Aquest dato 'l consigném com lo que potser major interés enclou pera orientar als que intentin remontarse als obscurs orígens d'aquesta enigmática construcció.

Sense que de cap modo pretenguém desentranyar la época probable en que fou alsada, dirém ab tot y aixó, que se 'ns resisteix molt creure que aquesta part del edifici de lo que 's té per banys árabes, tirats á terra en 1834, fos aixecada durant la breu dominació dels árabes á Barcelona; tenint en compte que 's fa més natural suposar que un poble que no tingué temps de gosar tranquilament lo fruyt de sa conquesta y que estigué en constant lluyta pera conservar-la, no era fácil que atendís á la construcció de nous edificis de certa sumptuositat, com degué serho 'l que 'ns ocupa, considerantlo en relació á la época á que fem referencia, al estat, si podem nomenarlo, negatiu del art mussulmá en los sigles VIII y IX de la Era cristiana y á la extensió superficial del espay que degué ocupar, relacionantlo ab lo destruhit en 1834 y encara també ab otras seccions del edifici de que pugui no haverhi memoria.

A la circumstancia d'afectar los archs marcadament la forma de ferradura, encara que de considerable importancia en la archi-

tectura árabe, no la considerém indubitable prova d'esser aquella sa incontestable procedencia, quan pensém que en lo período á que deuriám atribuhir la construcció del edifici com propi de la gent árabe, ó sia, á sa dominació á n' aquesta ciutat, no possehim datos concrets pera donar tota la influencia, que en altre cas deuria tenir, á un element que si més tart contribuí en gran manera á caracterisar dit art, per aquella época no 'ns sembla que hagués sigut assimilat pera constituhir un signe propi de sa naturalesa; ab major motiu si 's recorda que aquesta classe d' archs no estava per complert excluhida de la arquitectura bizantina, en la que, si bé escassos, tenim alguns exemplars encara en nostre país.

Altre detall d' aquestos meteixos archs revela lo poch fonament de la opinió que atribuheix als mahometans sa construcció. Nos referim á la forma *peraltada* que afectan, forma que com es sapigut adquireix carta de naturalesa en las obras bizantinas á proporció que aquest estil s' acosta á son definitiu desenrotllament y del que encara estava lluny en los sigles viii y ix. Si tots los datos apuntats nos induheixen á rebutjar la creencia de que correspongui dita estancia á aquells remots sigles, es natural que tampoch vegem en ella una construcció genuinament árabe, no obstant d' estar visiblement influhida per elements presos d' aquell poble.

Sense que tinguém cap pretensió de que sia incontestablement acceptada la opinió que emitirem respecte dels restos descuberts en lo carrer dels Banys Nous, si que desitjariám que las investigacions encaminadas á esbrinar l' origen dels meteixos prenguessin un rumbo distint del que fins ara han seguit, figurantnos que seria possible obtenir en lo successiu, resultats més favorables pera lo bon éxit de las investigacions á que dongués lloch. Descartat lo poble mahometá com autor de dita obra, y no existint termes hábils pera adjudicar sa construcció als cristians, donada la organisació social dels sigles mitjos, sols la rassa hebrea, en ocasions potent, tenia condicions pera aixecar edificis d' alguna importancia; d' aquesta manera es com nos espliquem los duptes que recorda l' exámen de las expressadas runas.

Aceptant sense descendir á novas indagacions lo concepte general de que lo enderrocat en l' any 1834 eran uns banys, y que del edifici formava part la construcció que acaba d' aparéixer, no xoca, ni molt menos, son objecte ab las prácticas y costums en ús en dits temps comú á mahometans, cristians y hebreus, y especialment á aquestos últims que bastant influhits per ritus orientals se assimilaren més fàcilment los hàbits dels primers. Aixó assentat, la incongruència que fins á cert punt s' observá en l' esperit de la obra, afirma la citada creencia; ni tot lo que la constituheix es árabe ni cristiá tampoch, encara que hi hagi en ella d' una y altra procedencia. La disposició de la referida estancia ja hem fet notar que es molt semblant á la adoptada pera 'ls claustres en los sigles

x, xi y posteriors, y qual caràcter cristià es á totas llums visible, prova de la influencia que la arquitectura romànica degué exercir en totas las obras de la época, sia lo poble que 's vulga lo que las aixecava, conđuhintnos á regoneixer que no podia, edifici que així obeheix á aquell art, ser construhit abans de que aquest fixés sólidament sos principis, succés que cap dato tenim pera remontarlo més enllá del síggle desé, y per consegüent més tart de la expulsió dels árabes de Barcelona; á no ser que volgués suposarse que pot ser construhit aquell edifici quan la fugida y conquesta de la ciutat per Almansor en 986, y durant lo govern del comte Borrell, cosa certament ben poch probable.

Ja hem indicat la significació que pera nostre objecte te la forma *peraltada* que acusan los archs, com argument en que també apoyém la opinió de no haver pogut ser dits restos part d' una fàbrica deguda á la dominació árabe, ans bé ho tenim per element més propi d' obras arquitectónicas aixecadas á partir de principis del síggle xi, per las rahons anteriorment exposadas.

Los elements característichs d' estil árabe que allí apareixen ab sobrada moderació, no son suficients pera contrarrestar la idea emesa de tractarse d' un edifici perteneixent al poble hebreu, per quant ell meteix nos ofereix exemples de la gran part que l' estil árabe prenia en la construcció y decoració de las fàbricas que aixecá pera son ús en los síggles mitjos, com s' observa en la notable sinagoga, avuy coneguda per tots, per Sta. María la Blanca á Toledo. Allí l' art árabe tingué una part sumament important en la construcció y decoració del edifici, y per lo tant no repugna la idea de que lo que feren los juheus del síggle xiii en la ciutat imperial, podria ser un sistema entre ells generalisat, y ho haurian fet, ab los més limitats medis de que per varias causas poguessin disposar, los fills d' Israel que habitavan la ciutat comtal. Te una explicació senzilla, prescindint de la época menys avansada, lo que en los restos trobats en lo carrer dels Banys Nous, predomina sobre aquélls, los elements de la escola bizantina que estava en l' últim período de desenrotllament en lo síggle xi sense contradicció de cap mena: molt al contrari de lo que succehia dins los murs de la que era una ciutat mahometana, y ahont los artífices juheus no podian inspirarse immediatament més que en las construccions que 'ls rodejavan. A n' aquesta ciutat, per iguals motius, los constructors d' aquella rassa tenian necessitat de deixarse influhir primerament per las fàbricas cristianes, que tenian més aprop, en detriment de la intervenció que concedian al estil árabe, que en los citats restos trobem bastant mermat, aixís que en la part essencialment constructiva sols la integran procediments bizantins que no haurian admés artistas genuinament mahometans. Que ho digan sinó sa planta, los pilars, ó matxons dels ánguls y la forma proporció y colocació de las pedras dels archs.

Alguna cosa diu també á favor de la opinió que sostenim lo trobarse emplantats en un lloch tan indicat á nostre objecte com es entre 'ls que avuy s' nomenan carrers dels Banys Nous y de la Boquería; es á dir, en lo meteix lloch en que estava lo barri dels juheus en los temps á que 'ns aném referint, y ahont no era possible que construhessin edificis pera servey públichs de que tinguessen que valerse 'ls demés vehins de la ciutat, quan es ben sapigut la repugnancia que inspirava la rassa israelita y l'odi ab que 's mirava quant li perteneixia, donant ocasió á no pocas vexacions y trastorns.

Al exposar las ideas que 'ns ha suggerit una curta visita á las antigas runas, no ho fem convensuts en absolut de la certesa d' una opinió que som los primers en regoneixer que exigeix pera confirmarse, un estudi un poch detingut.

JOAQUIM DE GISPERT.

COMUNICACIONES

Lo senyor D. Ildefons Igual, delegat á Olot, endressá ab fetxas 9 de Maig, 10 y 24 del corrent, diferents comunicacions al Sr President de la ASSOCIACIÓ, á instancia del actiu excursionista consoci D. Cárles Bosch de la Trinxería, delegat á La Junquera, referents á las investigacions fetas pe'l senyor comunicant relatives á la época, en que existiren rius ó estanys en los llochs de Corp y la Cot y en la que comensá á dirse Santa Pau, la vila d' aquest nom.

De sos estudis resulta la troballa de bon nombre d' exemplars de carcullas fóssils en lo Mas Trayté, de Cugolls; no sent menys curiosa la colecció de *pedras de llamp* que 's guardan en quasi todas las casas de la Cot, ahont se conserva viva la vella y general tradició de que preservan de descargas eléctricas y de sos maléfichs efectes. A més, s' han recullit en diferents ocasions, bon aplech de monedas y bronzes romans; enviant d' aquellas alguns fidelíssims cálchs.

Insistent en la idea de la antiga existencia de llachs y rius navegables en la encontrada, diu: que en las aforas del Mayol, en las Tretas y en Masmitjá hi ha memoria d' haverhi existit *anellas pera amarrar barcas*, y en lo límit del Plá de las presas de Bas (de la *Bassa* ?), en terme de cal Ferré del Corp, hi ha una costa anomenada Serrat de la *barquera*. Ditas localitats están, afirma lo Sr. Igual, á major altura que 'l referit Sant Privat d' en Bas, 502 m sobre 'l nivell del mar; y creu, que quan en épocas plujosas las ayguas del Salt del Cellent arribavan fins á las anellas esmentadas, havian aquellas de sobreixir per lo Serrat de la Barquera y saltar cap al Corp, seguint fins al peu de can Batlle de la Cot

(*Cellentet*), ahont anavan desapareixent per filtració, sortint més avall de Santa Pau (490 m. sobre 'l nivell del mar), donant nom al poble del Cellent, anant cap al Ser ó Cer y unintse per fi al Fluviá en las inmediasions de Serinyá.

Diu també, 'l senyor comunicant, que 'l pont vell de ca'n Batlle del Cellent li apar de construcció romana; que 'l nom de la vila de Santa Pau (*Sancta Pace*) y 'l venerarse en l' altar major de la iglesia de Colltort, la romana Santa Victoria, son circunstancias que tenen gran analogía ab los fets ocorreguts en la Provensa un any abans de la Era Cristiana. Recorda, en efecte, que allí 'ls romans, capitanejats per Marius, derrotaren als teutons y donaren lo nom de *Mont de la Victoria* al en que tingué lloch dita lluyta; despres, los cristians hi construhiren un temple, baix l' advocació de *Santa Victoria*. Si aquell combat no fou decissiu, suposa lo senyor Igual, que 'ls teutons se dirigiren á la comarca objecte de sas curiosas investigacions, baixanhi per lo Cap Sa Costa y Vianya (*Via magna?*), ahont encara hi ha un empedrat de grans carreus granítichs (no usat generalment en sigles posteriors á la época romana), seguint cap á Begudá, (*Via goda?*) Godomá y 'l Torn; essent definitivament derrotat en Colltort; ahont, com s' ha dit, s' hi venera Santa Victoria, y també á Santa Pau.

Ab las anteriors novas, enviá lo senyor Igual, la cópia d' alguns fragments d' escripturas; una, fetxada als 22 del regnat de Robert, relativa á certa venda feta per Guerau y Ermesenda al Cenobi de Besalú, y l'altra del any 1337, essent curiosas en abduas las afrontacions de las terras enajenadas en forsa de dits documents, citantse la Cot, Cellentet, Coll d' en Buyó, lo plá del Torn, lo castell de Colltort, la iglesia de Sant Cristófol, los boscos y estanys llavors existents; datos molt interessants pera coneixer la antiga topografía de la comarca, objecte dels curiosos estudis del senyor comunicant.

Investigant lo Sr. Igual per la comarca *Aulotina*, tingué ocasió de convéncers de quan fundada es la afirmació del Dr. Yañez al dir: «Que tota la superficie de Catalunya fou coberta en altre temps per las ayguas del mar, y que aquestas permanesqueren durant molts sigles sobre 'l nivell de las montanyas més elevadas.» En efecte, així ho demostra la nombrosa varietat de fòssils marítims que té recullits de Tavertet, Cugolls y Costa de Pujou, localitats que están situadas á més de 500 metres sobre 'l nivell del mar. Valentse de la opinió de sabis geólechs, creu lo Sr. Igual, que la inmensa cantitat d' aygua del primitiu mar que cubría lo món, pot dirse que no ha desaparegut sino que ha cambiat de lloch, ja sia per evaporació ó per traslació, citant á Mrs. Raynaud y Adhemar sobre las neveras del polo-austral.

Ocupantse, també, dels volcans de la comarca objecte de sos estudis, refereix los treballs y experiments que te fets en los grups de cràters que senyala lo Sr. Paluzie, demostrantli los grans depòsits de *pedra ferral* que per aquells indrets abundantament se troban, ocupant lo fons de las concas dels rius y dels torrents; que aquells terrers no han sigut formats per altres agents impulsius que las ayguas marítimes saccejadas per erupcions volcàniques que las han obligat á cedir pas á las lavas ruhents, unas vegadas de dreta á esquerra, y altres, d' esquerra á dreta, ó per exemple, d' Olot á Cugolls y de Cugolls á Olot; fent milions de trossos de la crosta *ferral* ó basáltica y tirantla á través de fanchs y ayguas, barrejant totas aquestas materias ab los rius d' escórias procedents dels cràters; y al quedar *exausts* de forsa explosiva é inundats pe'l mar que havian trastornat, al depositarse tot sobre primitivas estratificacions, ne ocasionavan de noves, cegant vells cràters, formant las planas y promontoris actuals.

Passa després, lo senyor comunicant, á donar compte de sos estudis sobre l' origen d' Olot, demostrantli la nombrosa colecció de *pedras de llamp* que 's guardan per la gent de la comarca, la antiquíssima existencia d' habitants á n' aquella encontrada. Cita la falsa opinió dels vells cronistas sobre si fou *Tholo*, fill de *Japhet*, lo fundador d' Olot, y recorda lo document que creu apócrif esmentat pe'l Dr. Bolós, atribuhit al sigle II de la E. C. sobre 'l martiri sofert á *Aulote* territori d' Ansa, en temps del emperador Antoninus, per váris cristians de la comarca. Fixantse, després, en alguns noms propis dels Goths, invassors en lo sigle V, esmenta 'l d' *Olof* ó *Ataulf*, á qual monarca creu podria atribuhirse la fundació de la població esmentada, després de qual época, sigles IX y X, se la troba ja citada en los documents, (donació de Carles Calvo á Recimír abat de Besalú) dels quals no 's deduheix que antigament *Aulot* se 'n digué *Basse*, com pretén algú, sino que aquest últim nom li prové d' haver format part del ves-comtat de Bas. Lo nom Bas ó *Basse*, creu lo senyor Igual, prové del estany, llach ó *bassa* que inundava tot lo que ara se nomena Plá de la Pinya, de las Presas y d' en Bas, que tenia tres horas de llarg y duas d' ample, quals ayguas procedian del Plá Traver, baixant per l' hermós Salt del Sellent y filtrant entre munts de terra de conreu y d' escórias volcàniques, humitejant lo *Plá de Llachs*, proper á Olot, lo que, per fi, alimentava rius y estanys ó bassas en la *Vall molosa* y *Sellenet*, actualment Plans del Cosp y de la Cot, desapareixent en las immediacions de la base de Castell Tort y tornant á apareixer en lo Sellent, situat més avall de Santa Pau. Paluzie diu que existeix la tradició de que 'ls alarbs dessecáren l' aludit estany; empero, afirma lo Sr. Igual, que existeixen documents y recorts dels anys 1019 y 1099 sobre la existencia del llach que 'ns ocupa, per tan no fou aixugat pe'ls moros, com

se conta, sino que segurament seria deguda sa desaparició al gran terratrémol, ocorregut en Maig de 1427 en lo bisbat de Girona, que enderrocá á Olot, Castellfollit, Ridaura, Santa Pau y Mallol, essent tant gran la oscilació, que 's diu, que mudá de lloch un bosch de verns en un Mas nomenat Mercadal de Bas. Acaba dihent, que res tindria d'extraordinari que á causa del terratrémol esmentat s'haguéssen obert pas las ayguas del estany del ves-comtat *bassense* y que després los vehins colindants procedissen per sí, ó per conveni ab los senyors jurisdiccionalis de la comarca, á la complerta dessecació y cultiu de la conca de dita *bassa* ó estany, procedint d'igual manera los de la Vallmolsa ó Cosp y los del Sellenet ó la Cot, ab las de llurs estanys ó rius.

Las interessants investigacions de nostre erudit consoci, proban una vegada més quan ample camp d'estudi hi ha que recorre encara pera donar per acabada la noble tasca que ha emprés l'*Excursionisme*. Si en totas las comarcas de nostra estimada Catalunya se contessin, encara que sols fos un parell d'entussiasas investigadors com lo Sr. Igual, nostre progrés científich podria donar un gran pas en sa marxa.

La CATALANISTA se felicita, donchs, de contar entre sos consocis al Sr. Igual, ja que tant la honra ab sos estudis é investigacions.

NOVAS

Altra pérdua ha experimentat la CATALANISTA: la del Sr. D. Joaquim Gich un de sos més entussiasas socis. Lo Sr. Gich que desde sa juvenesa havia sigut aficionat á fer viatges per la terra á fi de conéixerla y estimarla, quan ja en la edat madura 'l sorprengué la manifestació en nostra pátria del excursionisme catalanista, s'associá á éll de tot cor, puix que responia á sas simpatías de tota la vida. Per aixó desde que s'inscrigué com á individuo de nostra ASSOCIACIÓ, lo veyém pendre part activa en sa marxa concurrent ab assiduitat á tots sos actes; contribuhint generosamente á las suscripcions que pera impulsar sas publicacions s'han fet; y prenent una part principalíssima en las excursions, á las que 's feya com un deber d'assistirhi, per poch que las circumstancias li permetessin. En ellas es ahont se manifestava tot l'amor que sentia per Catalunya ab lo carinyo ab que contemplava sa naturalesa y sos monuments, ó retreya antigas usansas y costúms que éll en sos primers anys encara havia alcançat; y ahont se 'l veyea excursionista ardit y de bona sava ab lo coratge ab que seguia 'ls més penosos itineraris, moltes voltas á peu y sense demostrar fatiga malgrat de sos anys.

Aquestas qualitats, y sas excelents condicions de carácter, fan més sensible sa mort y farán més grata la bona memoria que d'éll conserva rán tots sos companys excursionistas. Descansi en pau.